

τούς ἄλλους, καταφάσκοντας στήν αἰώνια ἀξία τους. Ἄλλη ἐξήγηση γιά ὅλα αὐτά, πλήν τῆς πίστεως στόν Θεό, δέν μπορῶ νά βρῶ. Ἡ πίστη στόν Θεό μοῦ δίνει τή δυνατότητα νά προσδώσω νόημα στά πράγματα, νά τά δῶ ὥς ἓνα συνεκτικό ὅλον, μέ τρόπο πού τίποτε ἄλλο πλήν αὐτῆς δέν εἶναι σέ θέση νά κατορθώσει. Χάρη στήν πίστη, στά πολλά διακρίνω τό ἓνα.

Οὐσία καί Ἐνέργειες

Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, γιά νά καταδείξει τά δύο «ἄκρα» τῆς σχέσης τοῦ Θεοῦ μέ τόν ἄνθρωπο –ένός Θεοῦ ἀγνώστου καί ταυτόχρονα πολύ γνωστοῦ, κρυμμένου καί συνάμα ἀποκαλυπτόμενου– κάνει μιᾶ διάκριση ἀφενός μεταξύ οὐσίας, φύσης ἢ ἐσωτερικοῦ εἶναι τοῦ Θεοῦ, καί, ἀφετέρου, τῶν ἐνεργειῶν, τοῦ ἔργου ἢ τῆς δύναμης τοῦ Θεοῦ.

«Εἶναι ἔξω ἀπό ὅλα κατ' οὐσίαν», γράφει ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, «ἀλλά βρίσκεται μέσα σέ ὅλα μέσῳ τῆς ἐνεργείας του»¹². «Γνωρίζουμε τήν οὐσία διὰ τῆς ἐνεργείας», βεβαιώνει ὁ Μέγας Βασίλειος, «Οὐδείς ἔχει δεῖ ποτέ τήν οὐσία τοῦ

¹² Ἀθανασίου, *Περί Ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου*, 17. [Ὁ συγγραφέας παραπέμπει στό *Athanasius: Contra Gentes and De Incarnatione* (Oxford Early Christian Texts: Clarendon Press, Oxford, 1971), ΣτΜ].

Θεοῦ, διὰ τῆς ἐνεργείας ὅμως πιστοποιοῦμε τήν οὐσία»¹³. Μέ τόν ὅρο «οὐσία» τοῦ Θεοῦ σημαίνεται ἡ ἐτερότητά του, μέ τόν ὅρο «ἐνέργειες», ἡ ἐγγύτητά του. Ἐπειδή ὁ Θεός συνιστᾷ μυστήριο πέρα ἀπό τή δική μας κατανόηση, δέν θά γνωρίσουμε ποτέ τήν οὐσία του ἢ τό ἐσώτατο εἶναι του, οὔτε στήν παρούσα ζωή οὔτε στή μέλλουσα. Ἐάν εἶχαμε γνώση τῆς θείας οὐσίας, αὐτό θά σήμαινε ὅτι γνωρίζουμε τόν Θεό κατὰ τόν ἴδιο τρόπο μέ τόν ὁποῖο Ἐκεῖνος γνωρίζει τόν ἑαυτό του· καί αὐτό οὐδέποτε θά συμβεῖ ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐκεῖνος εἶναι ὁ Κτίστης καί ἐμεῖς τά κτίσματα. Ἀλλά, ἐνῶ ἡ ἐσώτερη φύση τοῦ Θεοῦ παραμένει πάντοτε ἀπροσπέλαστη στήν κατανόησή μας, οἱ ἐνέργειές του, ἡ χάρις, ἡ ζωή καί ἡ δύναμή του πλημμυρίζουν ὅλη τήν κτίση, καί σέ αὐτές ἔχουμε ἄμεση πρόσβαση.

Ἡ οὐσία, λοιπόν, σημαίνει τή ριζική ὑπερβατικότητα τοῦ Θεοῦ· οἱ ἐνέργειες, τήν ἐμμένεια καί τήν πανταχοῦ παρουσία του. Ὅταν οἱ ὀρθόδοξοι μιλοῦν γιά θεῖες ἐνέργειες, δέν ἐννοοῦν κάτι πού ἀπορρέει ἀπό τόν Θεό, κάτι πού «διαμεσολαβεῖ» μεταξύ Θεοῦ καί ἀνθρώπου, ἢ ἓνα «πράγμα» ἢ «δῶρο» πού χαρίζει ὁ Θεός. Ἀντιθέτως, οἱ ἐνέργειες εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Θεός, ὡς δραστηριότητα καί

¹³ Βασιλείου στό *Doctrina Patrum de Incarnatione Verbi*, ἐπ. Franz Diekamp (2nd Edn, Aschendorff, Münster, 1981), σελ. 88-89.

αὐτο-φανέρωση. Ὅταν ἓνας ἄνθρωπος γνωρίζει τίς θείες ἐνέργειες ἢ μετέχει αὐτῶν, ὄντως γνωρίζει ἢ μετέχει τοῦ ἰδίου τοῦ Θεοῦ, στόν βαθμό πού αὐτό εἶναι ἐφικτό γιά ἓνα κτιστό ὄν. Ἀλλά ὁ Θεός εἶναι Θεός, καί ἐμεῖς εἴμαστε ἄνθρωποι· κι ἔτσι, ἐνῶ ἐκεῖνος μᾶς «κατέχει», δέν ἰσχύει τό ἴδιο γιά ἐμᾶς.

Ἀκριβῶς ὅπως θά ἦταν λάθος νά σκεφτοῦμε τίς ἐνέργειες ὡς ἓνα «πράγμα» πού μᾶς δωρίζει ὁ Θεός, θά ἦταν ἐξίσου παραπλανητικό νά ἐκλάβουμε τίς ἐνέργειες ὡς ἓνα «μέρος» τοῦ Θεοῦ. Ἡ θεότητα εἶναι ἀπλή καί ἀδιαίρετη, δέν ἐπιμερίζεται. Ἡ οὐσία σημαίνει ὁλόκληρο τόν Θεό ὅπως εἶναι ὡς πρόσωπο· οἱ ἐνέργειες σημαίνουν ὁλόκληρο τόν Θεό ὅπως εἶναι ὡς δραστηριότητα. Ὁ Θεός στό σύνολό του εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου παρὼν σέ καθεμιᾶ ἀπό τίς θείες ἐνέργειές του. Ἔτσι, ἡ διάκριση οὐσίας-ἐνεργειῶν εἶναι ἓνας τρόπος νά δηλώνουμε ταυτοχρόνως ὅτι ὁ ὅλος Θεός εἶναι ἀπρόσιτος, καί ὅτι ὁ ὅλος Θεός, μέσα στήν ἀγάπη του, ἔχει καταστήσει ἑαυτόν προσβάσιμο στόν ἄνθρωπο.

Δυνάμει αὐτῆς τῆς διάκρισης μεταξύ θείας οὐσίας καί θείων ἐνεργειῶν, εἴμαστε σέ θέση νά βεβαιώσουμε τή δυνατότητα μιᾶς ἁμεσης ἢ μυστικῆς ἔνωσης μεταξύ ἀνθρώπου καί Θεοῦ – αὐτό πού οἱ Ἑλληνες Πατέρες ὀνομάζουν *θέωση* – ἀλλά ταυτόχρονα ἀποκλείουμε ὅποιαδήποτε πανθεϊστική ταύτιση τῶν δύο: διότι ὁ ἄνθρωπος

μετέχει τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ, ὄχι τῆς οὐσίας του. Ὑπάρχει ἔνωση, ὄχι συγχώνευση ἢ σύγχυση. Παρά τό γεγονός ὅτι ὁ ἄνθρωπος γίνεται «ἓνα» μέ τό θεῖο, παραμένει ἄνθρωπος· δέν «καταπίνεται» ἢ ἐκμηδενίζεται, ἀλλά μεταξύ αὐτοῦ καί τοῦ Θεοῦ ἐξακολουθεῖ νά ὑπάρχει πάντα μία σχέση ἑνός «Ἐγώ» πρὸς ἓνα «Ἐσύ», μία σχέση προσώπου πρὸς πρόσωπο.

Τέτοιος, λοιπόν, εἶναι ὁ Θεός μας: ἄ-γνωστός ὅσον ἀφορᾷ στήν οὐσία του, ἀλλά γνωστός ὅσον ἀφορᾷ στίς ἐνέργειές του· κεῖται πέρα καί πάνω ἀπό ὅλα ὅσα μπορούμε νά σκεφτοῦμε ἢ νά ἐκφράσουμε, κι ὡστόσο εἶναι ἐγγύτερος σέ μᾶς κι ἀπ' τήν ἴδια μας τήν καρδιά. Διὰ τῆς ἀποφατικῆς ὁδοῦ, συνθλίβουμε τά εἰδῶλα ἢ τίς νοητικές εἰκόνες πού σχηματίζουμε γιά ἐκεῖνον, διότι ἔχουμε ἐπίγνωση πῶς εἶναι ὅλες ἀνάξιες τοῦ ὑπερβατικοῦ του μεγαλείου. Ὅμως τήν ἴδια στιγμή, διὰ τῆς προσευχῆς μας καί διὰ τῆς ἐνεργητικῆς μας προσφορᾶς στόν κόσμο, ἀνακαλύπτουμε κάθε στιγμή τίς θείες ἐνέργειές του, τήν ἁμεση παρουσία του σέ κάθε πρόσωπο καί σέ κάθε ἀντικείμενο. Ἀγγίζουμε τόν Θεό, κάθε μέρα καί κάθε ὥρα. Βρισκόμαστε, μέ τά λόγια τοῦ Francis Thompson, «σέ χώρα διόλου ἄγνωστη». Ὅλα ὅσα μᾶς περιβάλλουν συνιστοῦν «τό πιό ἐξαισίο πρᾶγμα» ἢ κλίμακα τοῦ Ἰακώβ «κρέμεται μεταξύ οὐρανοῦ καί Charring Cross»: